

ТУРЕЦЬКІ ТРУДОВІ МІГРАНТИ У ФРН В 1961–1990 РОКАХ: ПРОБЛЕМА ДИСКРИМІНАЦІЇ ЖІНОК, МОЛОДІ ТА ДІТЕЙ

В статті висвітлюються історичні аспекти турецької трудової міграції до ФРН у 1961 – 1990 роках через призму особливостей дискримінації турецьких трудових мігрантів на прикладі жінок, молоді та дітей.

Ключові слова: трудова міграція, турецькі мігранти, ФРН, дискримінація, жінки, молодь, діти.

На сучасному етапі масштаби імміграції населення та пов'язані з нею політичні наслідки висувають її в число найактуальніших проблем для країн Західної Європи, особливо для Німеччини, яка складає ядро Європейського союзу. Постійний політичний вплив на історичні долі світу, географічне положення, високий культурний, економічний та науково-технічний потенціал дозволяють цій країні відігравати важливу роль, як у внутрішніх справах європейського регіону, так і в світовій політиці. Проблема сучасних імміграційних процесів в Німеччині стала однією з найважливіших тем, якою серйозно зараз піклується і уряд, і пересічні громадяни.

Вибір Німеччини для аналізу імміграційних процесів не випадковий. Крім розмірів її території і тієї ролі, яку вона відіграє у справах Євросоюзу, а також на світовій арені, саме Німеччина входить до трійки країн – головних реципієнтів іммігрантів в Євросоюзі. У цій країні проживає більшість представників турецької громади, члени якої лідирують за кількістю грошових переказів, здійснюваних на свою батьківщину.

Одним з важливих проявів процесу формування поліетнічних суспільств є післявоєнна еміграція трудової робочої сили з країн третього світу в США і Західну Європу. Європа стала одним з головних центрів тяжіння мігрантів. В даний час п'ята частина всіх мігрантів світу зосереджена в державах – членах Європейського союзу. В останні десятиліття чисельність іноземців тут безперервно зростає. У 1950 р в Західній Європі їх налічувалося всього лише 5,1 мільйонів чоловік, а в 2005 році – в 25 країнах ЄС було зареєстровано вже 42 мільйони легальних міжнародних мігрантів¹.

Тих гастарбайтерів, які їхали на заробітки без сімей селили, як правило, за містом, деє на окраїнах. Звісно, нікого не цікавила їх інтеграція у суспільство, роботодавців цікавила тільки їх працеспроможність, тому що офіційно ці люди приїхали по контракту на короткий проміжок часу і, коли зароблять гроші поїдуть назад до своїх сімей². До того ж, будь-яка спроба іноземних робочих, яких не влаштовували їх умови перебування в Німеччині, змінити щось протягом періоду контракту роздивлялася, як порушення умов контракту, що давало право вигнати іммігранта з країни³.

Розглядаючи становище сімей турецьких іммігрантів у країнах Західної Європи, необхідно зупинитися на досить великій кількості турецьких жінок, тим більше, що їх кількість зросла в 1967-му році до 8%, а в 1973-му році – до 24,4%. До кінця сімдесятих років вони вже склали більше чверті всіх турецьких іммігрантів, що перевершувало в кількісному відношенні всі інші національні групи іммігранток. У Західному Берліні, наприклад, вони становили понад 40% усіх іноземних робітників. У ФРН в період з 1977 року по 1987 рік жінок і дітей в іноземному населення стало більше на 12,4% і 32,6% відповідно, а частка чоловіків скоротилася на 7,8%⁴.

Жіноча трудова міграція, в основному, була з турецьких міст і, як правило, жінки не мали попередньої роботи. Переважна частина (80%) почала заробляти собі на життя лише за кордоном. 62% турецьких жінок приїхали до Західної Німеччини не маючи ніякої кваліфікації. Близько 33 % – навчалися в Західному Берліні. Аналіз зайнятості турецьких іммігранток у ФРН і дав наступні результати. У Західній Німеччині 82% турецьких жінок працювали в різних галузях промисловості: переважно в обробній, включаючи металургію – 44,7%, менше в будівництві – 0,4%. Новим явищем в турецькій трудовій імміграції став виїзд незаміжніх турецьких жінок⁵.

Близько 14% з турецьких жінок, котрі емігрували до Західної Європи були незаміжні та переважали жінки у віці від 17 до 21 року⁶, які прагнули заробити і тим самим зміцнити свою матеріальну незалежність.

Хоча праця туркенів в країнах-імпортерах оплачувався вище, ніж у Туреччині, Західна Європа не надавала їм рівності в оплаті з чоловіками. Згідно з повідомленням газети «Унзер Цайт» на скляному заводі Інґрід-Гласхютте в місті Брюле, землі Північний Рейн-Вестфалії підприємець відносився до турецьких працівниць, як до кріпачок, і хоча офіційна тарифна ставка за їх роботу становила 3,44 німецькі марки за годину, вони отримували лише 2,3 марки⁷.

Дискримінація, закладена в умовах найму мігрантів продовжувала супроводжувати їх протягом всього життя в чужій країні, як на роботі, так і в побуті, хоча вони вкладали свої сили в економічну систему на рівні, а то і більше, як і місцеві робітники⁸.

Також, варто не забувати, що процес адаптації турецьких іммігрантів до ритму життя, традицій, культурного середовища країни був дуже складним. Переважна більшість іммігрантів з Туреччини – мусульмани, а закони ісламу створюють чіткі та суворі рамки суспільної поведінки віруючих. Варто не забувати про мовну та релігійні проблеми та непрестижність роботи – все це перетворювало турецьких мігрантів в ізольованих членів західного суспільства, перешкоджало налагодженню контактів з місцевим населенням⁹.

Західнонімецькі реакційні кола, націоналістичного настрою виступали під гаслом «використовувати, але не давати себе турбувати». Коли автомобільна фірма «НСУ» оголосила про намір побудувати в Неккарзульмі, на землі Баден-Вюртембергу, 500 квартир для іноземних робітників, жителі найближчих районів відреагували анонімними листами протесту, турбуючись про безпеку своїх дружин і дітей. Коли адміністрація металургійного підприємства Маннесман хотіла поселити в дуйсбурзькому передмісті Ехінген 420 турецьких робітників, то «Союз ехінгенських громадян» запротестували. Проте були і інші, наприклад, в 1980-х роках було створено «Товариство захисту інтересів німецьких жінок, які вийшли заміж за іноземців», це була організація, що займалася проблемами змішаних сімей. Тільки у ФРН близько 450 тисяч німкенів і 150 тисяч німців перебували в шлюбі з іноземцями¹⁰.

На різні прояви расової дискримінації іммігрантська молодь реагувала гостріше, ніж старше покоління, висловлювало активний протест. Канцлер ФРН В. Шель стверджував: «Виникає картина, коли через кілька років у нас буде проживати мільйони іноземців без освіти, без роботи, без достатнього знання мови, на краю суспільства, котрі переповнені ненавистю до суспільства, яке ніколи не давало їм реальних шансів»¹¹. На жаль, це пророцтво збулося.

Екстремісти використовували гнів і обурення молодих людей проти існуючого стану права для вербування їх в такі націоналістичні організації, як турецькі «Сірі вовки», що базувалися в ФРН. Це турецька молодіжна організація ультраправих націоналістів. Створена в кінці 1960-х років з ініціативи полковника Алпарслан Тюркеша під патронажем Партії націоналістичного руху¹². Назва та символіка організації походить від тюркської міфології, в якій вовк – символ доблесті та честі¹³.

В організаціях підкреслювалась прихильність ідеалістичному світогляду. До того ж турком проголошувався кожен, хто поділяв національні цінності та відповідний світогляд¹⁴.

Також туркені впродовж певного часу ставали більш організованими та брали участь у численних конференціях і семінарах з проблеми жінок в сучасному суспільстві. У квітні 1989 року в Дуйсбурзі вони провели конференцію «Проблеми жінок», у жовтні – семінар «Минуле, майбутнє і жінка», куди прибули турецькі представниці з Нідерландів і Данії, тематика виступів

була найрізноманітніша: «Міфологія і жінка», «Сучасний стан жіночого руху», «Місце і значення феміністичної боротьби в соціалістичній боротьбі» та інші¹⁵.

У дослідженнях зазначається, що інтеграція в німецьку культуру була і є центральною темою в творчості турецьких мігрантів. Необхідність існувати на межі двох різних культур викликало суперечливі почуття у представників турецької діаспори. В оповіданнях А. Текінай і Б. Денічері простежується тема пошуку культурної ідентичності. У дослідженні Костіної І. М. наголошується, що складність і болючість входження турецької діаспори в німецьке суспільство пов'язано з ідеєю інтеграції – цивілізаційною, духовною, культурною¹⁶. Особливо гостро ця проблема стоїть у другого покоління мігрантів, тобто у дітей осілих в Німеччині турків. Це пов'язано з тим, що різниця між культурними нормами і цінностями Туреччини та Німеччини дуже велика, і підростаючому поколінню доводиться осмислювати і зіставляти їх.

Так, через дискримінацію молоді мігранти були позбавлені можливості отримати повноцінну загальну і професійну підготовку. В рамках програми ООН, згідно з даними звіту наданим Туреччиною з розвитку, тільки 26% дітей турецьких іммігрантів у ФРН відвідували дитсадок, німецькі діти – 70%¹⁷. А з 1,2 мільйона дітей іммігрантів шкільного віку у ФРН, на початку 1980-х років школу відвідувало лише половина¹⁸. Причому, в основному, 90% – це були учні початкової школи. У навчальних закладах більш високих ступенів число дітей іноземців було мінімальним. Якщо серед німецьких школярів кожен п'ятий був учнем гімназії, тобто повної середньої школи, то з дітей іммігрантів, які навчалися в німецьких школах, гімназії відвідували лише 3%. Тільки кожен 10-й турецький юнак і кожна 30-я дівчина вчилися в гімназії¹⁹.

Нормальному навчання дітей перешкоджали панівні, в деяких емігрантських родин, особливо мусульманських, різні забобони, звичаї, релігійні догми. Батьки забороняють дітям контактувати з місцевими однолітками, не пускали до школи дівчаток, або обмежували їх навчання в школі трьома-чотирма класами²⁰.

Так, в середині 1970-х років стали створюватися так звані школи або курси Корану для турецьких дітей. Вони поширювалися, насамперед, у Німеччині та Бельгії. Фінансова підтримка здійснювалася, зокрема, деякими нафтовидобувними країнами, в першу чергу Саудівською Аравією. Курси не підпорядковувалися ні батькам, ні педагогічним організаціям, вони перебували під контролем імама, який швидше виступав духовним наставником, ніж педагогом. Навчання в цих школах зводилося до заучування напам'ять різних положень Корану.

Методи навчання перебували на рівні середньовіччя, в школах застосовувалася сувора дисципліна. Ходжа навчав дітей нормам поведінки, котрі приписувалися Кораном, наприклад, їм заборонялося слухати радіо, дивитися телевізор, не дозволялося займатися такими видами спорту, як плавання та гімнастика.

Згідно західнонімецьким даним близько 80% турецьких дітей в Німеччині відвідували школу Корану. Міністерство освіти Західної Німеччини створило спеціальну комісію з розслідування скарг, котрі надійшли від німецьких вчителів. Відділ освіти Гельзенкірхені провів опитування, в результаті якого встановили, що, як правило, заняття проходили п'ять днів на тиждень, з понеділка по п'ятницю, в післяобідній час, по 3 години. По суботах вони велися з ранку і після обіду²¹.

За фінансової підтримки з країн Перської затоки С. Рамадан створює центри «Братів-мусульман», наприклад, у Мюнхені до нього звернулася група мусульманських студентів за підтримкою у будівництві мечеті. Вони прагнули вплинути на Комісію з будівництва мечеті, яка займалася збором коштів на будівельні роботи. С. Рамадан не тільки надав допомогу у зборі коштів, але незабаром і очолив комісію. У 1973 р будівництво було закінчено²².

Коли Акіна Фатіха запитали, чи повинен іммігрант залишатися вірним культурі своїх предків, або все ж стати сучасним європейцем, то він дуже вдало відповів: «Думаю, вірне рішення десь посередині. Особисто я перебуваю в опозиції до традиції, але все ж таки ставлюся до неї з великою повагою. Ні, я не вважаю, що в ній все неправильно. Але мені б хотілося зберегти багато чого з того, що вклали в мене батьки, хоча є в нашій традиції і такі речі, які я досі не в

силах прийняти. Я виріс і вихований тут, у Німеччині, тому німецька культура та німецькі традиції для мене важливі та близькі. Але я зберігаю повагу до батьків»²³.

Представниця організації прогресивних жінок Туреччини Айше Арман на семінарі говорила про те, що необхідно з дітьми іммігрантів звертатися, як з повноправними членами суспільства, в якому вони зараз проживають. «Ізольований, але рівний», на ділі завжди означало второкласний, а діти робітників-іммігрантів надзвичайно страждали від того, що вони другосортні члени суспільства, добробут яких їхні батьки не можуть їм забезпечити²⁴.

Однією формою вирішення проблеми освіти дітей мігрантів було створення в деяких країнах спеціальних класів. Спроби створення класів за національним принципом робилися в ФРН з кінця 1970-х років в початкових школах Баварії. У спеціальних класах для дітей іммігрантів велося викладання рідною для учнів мовою, як іноземна – викладалася німецька. З 1980-го року в Баден-Вюртемберзі діяв закон про те, що число іноземних учнів в класах не повинно перевищувати 30%. Для тих хто не увійшов у процес залишалися спеціальні класи або навіть школи з зменшеною та доступною для дітей іммігрантів програмою. Через це у ФРН рівень безробіття серед іноземної молоді до двадцяти років удвічі перевищував аналогічні показники німецького населення²⁵.

Юнаки та дівчата з емігрантського середовища були позбавлені можливості отримувати допомогу по безробіттю, адже у них не було трудового стажу. Вони також не могли розраховувати і на соціальну допомогу, закон про іммігрантів, чинний тоді в ФРН був такий: «Іноземець може бути висланий з країни, якщо він не в змозі забезпечити або не забезпечує себе, не вдаючись до соціальної допомоги серед молодих іммігрантів»²⁶.

Гюнтер Вальраф зазначає: «Майже половина підлітків страждає психічними розладами, вони просто не можуть перетравити всю ту гидоту, яка обрушується на них день за днем»²⁷.

А такий дослідник, як П. А. Федосов говорить про так звану психологію «тимчасового робочого», що є перешкодою для адаптації турків у ФРН²⁸.

Для більш ніж 200 тисяч молодих турків, у віці понад 18 років, які проживали і працювали у ФРН, особливо актуально стояла проблема військової служби. У разі від'їзду на батьківщину, для її проходження іммігрант автоматично втрачав своє робоче місце і право на повернення в Західну Німеччину, проти чого різко виступили прогресивні турецькі організації. Уряд Туреччини ухвалив рішення про внесення 15 тисяч німецьких марок за можливість не проходити цю службу. Настільки високий викуп викликав різку хвилю протесту серед молодих турків, були пікети з плакатами з проханням знизити даний викуп до 5 тисяч німецьких марок, вони стояли біля консульства в Дюссельдорфі та інших містах Західної Німеччини²⁹.

Отже, соціальна дискримінація стає характерною для наступних молодих поколінь турецької міграції, заглиблюючись і посилюючись за рахунок того, що діти іммігрантів виростили в умовах повсякденного расизму, у відриві від національного ґрунту. Продовжуючи шлях першого покоління, вони поповнювали ряди безробітних, а, в більшості своїй, ряди некваліфікованих робітників у країнах Заходу. Це була трагедія більшості молодих іммігрантів в Західній Європі.

Так само, ситуація зі становищем турецьких жінок у німецькому суспільстві залишалася складною. У відповідності до традицій жінка займала яскраво виражений другорядний статус. Це простежувалося майже у всіх сферах життєдіяльності: політиці, економіці, соціальній та побутовій сферах.

¹ Актуальные проблемы Европы = Urgent problems of Europe: сборник научных трудов / РАН, Ин-т научной информации по общественным наукам. – М., 1994. № 4: Иммиграция и безопасность Европы. – 2008. – С. 6.

² Погорельская С. В. Мусульмане в Германии: специфика интеграции // Актуальные проблемы Европы: сборник научных трудов / РАН, Ин-т научной информации по общественным наукам. – М., 2008. – № 1: Мусульмане в Европе; существуют ли пределы интеграции? – С. 147.

- ³ Андреев, В. Ю. Экономическая стратегия иммиграционной политики ФРГ в 60–80-е годы XX века. – М., 1997. – С. 40.
- ⁴ Квашнин Ю. Д. Положение трудящихся-иммигрантов в Западной Европе. – М., 1976. – С. 26.
- ⁵ Ксензык Н. Н. Турецкая трудовая иммиграция в странах Западной Европы. – К., 1991. – С. 42.
- ⁶ Kalaclar R. Meine Welt sprang aus dem Gleis: türkische Frauen in der Bundesrepublik Deutschland: Belastungen, Leiden, Chancen. – München, 1993.
- ⁷ Ксензык Н. Н. Турецкая трудовая иммиграция в странах Западной Европы. – К., 1991. – С. 42–44.
- ⁸ Жукова Т. В., Малиновская Е. А. Чужие среди чужих: Положение иностранных рабочих в странах Западной Европы. – Одесса, 1990. – С. 50–51.
- ⁹ Ксензык Н. Н. Турецкая трудовая иммиграция в странах Западной Европы. – К., 1991. – С. 38.
- ¹⁰ Sirkeci, Ibrahim (2012): Turkish culture of migration: Flows between Turkey and Germany, socio-economic development and conflict, Migration Letters, Vol. 9, No.1: 33–46. (with J. H. Cohen and P. Yazgan).
- ¹¹ Жукова Т. В., Малиновская Е. А. Чужие среди чужих: Положение иностранных рабочих в странах Западной Европы. – Одесса, 1990. – С. 85–99.
- ¹² Марк Фейгин. Закавказский узел // «Новый мир». – № 9. – 1998. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://magazines.russ.ru/novyi_mi/1998/9/feig-pr.html
- ¹³ Crying «Wolf»: Why Turkish Fears Need Not Block Kurdish Reform / III. Who Are the Turkish Nationalists? / В. The Nationalist Action Party (MHP). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/turkey-cyprus/turkey/227-crying-wolf-why-turkish-fears-need-not-block-kurdish-reform>
- ¹⁴ The big world experiment: the mobilization of social capital in migrant communities. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dare.uva.nl/document/2/77487>
- ¹⁵ Ксензык Н. Н. Турецкая трудовая иммиграция в странах Западной Европы. – К., 1991. – 44 с.
- ¹⁶ Акулова, И. В. К проблеме адаптации мигрантов в Германии (на материале литературного творчества). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rae.ru/forum2010/7/98>.
- ¹⁷ Квашнин Ю. Д. Положение трудящихся-иммигрантов в Западной Европе. – М., 1976. – С. 35.
- ¹⁸ Newsweek. – 1982. – March 15. – P. 14. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.newsweek.com/en>
- ¹⁹ Жукова Т. В., Малиновская Е. А. Чужие среди чужих: Положение иностранных рабочих в странах Западной Европы. – Одесса, 1990. – С. 83.
- ²⁰ Квашнин Ю. Д. Положение трудящихся-иммигрантов в Западной Европе. – М., 1976. – С. 77.
- ²¹ Ксензык Н. Н. Турецкая трудовая иммиграция в странах Западной Европы. – К., 1991. – С. 36–37.
- ²² Нечитайло, Д. А. Деятельность «Братьев-мусульман» в Европе. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.iimes.ru/rus/stat/2007/20-03-07a.htm>
- ²³ Акин Ф. Мы всегда ищем лишь самих себя (интервью) // Зарубежные режиссёры и их творчество. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://rutracker.org/forum/viewtopic.php?t=2590645>.
- ²⁴ Ксензык Н. Н. Турецкая трудовая иммиграция в странах Западной Европы. – К., 1991. – С. 38.
- ²⁵ Квашнин Ю. Д. Положение трудящихся-иммигрантов в Западной Европе. – М., 1976. – С. 12.
- ²⁶ Ausländergesetz, 28. April 1965. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.bgbl.de/banzxaver/bgbl/start.xav?startbk=Bundesanzeiger_BGBI&jumpTo=bgbl165s0353.pdf#__bgbl__%2F%2F%5B%40attr_id%3D%27bgbl165s0353.pdf%27%5D__1429553320572
- ²⁷ Wallraff G. Ganz unten. Ein Buch von Günter Wallraff. – Berlin, Weimar, 1987.
- ²⁸ Федосов П. А. Трудовая иммиграция и рабочее движение ФРГ. – М., 1979. – С. 41.
- ²⁹ Ксензык Н. Н. Турецкая трудовая иммиграция в странах Западной Европы. – К., 1991. – С. 37.

В статье освещаются исторические аспекты турецкой трудовой миграции в ФРГ в 1961–1990 годах через призму особенностей дискриминации турецких мигрантов на примере женщин, молодежи и детей.

Ключевые слова: трудовая миграция, турецкие мигранты, ФРГ, дискриминация, женщины, молодежь, дети.

The article highlights the historical aspects of Turkish labor migration in the Federal Republic of Germany in 1961–1990 through the prism of the peculiarities of discrimination of Turkish migrants by the example of women, youth and children.

Keywords: labor migration, Turkish migrants, Federal Republic of Germany, discrimination, women, youth, children.